

Značenje iznajmljivanja soba

Iznajmljivanje privatnih soba turistima ima za Selce veće značenje za način života i oblik naselja nego društveni turizam. Komercijalni turizam pruža mještanima najprije nova radna mjesta, ali samo za nekoliko mjeseci godišnje. Iznajmljivanje soba se neposrednije odražava na socijalne prilike naselja pa će u daljnjem izlaganju biti posebno obradeno.

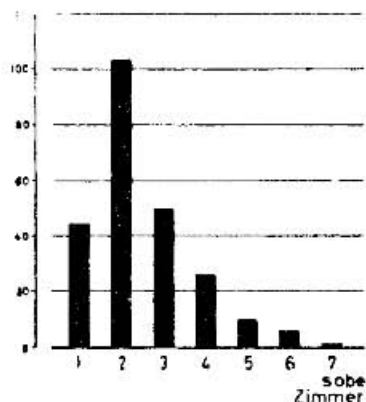
Tab. 3. Privatne sobe za turiste u Selcima (stanje u ljeti 1967)

Tab. 3. Private Fremdenzimmer in Selce (Stand von Sommer 1967)

Kategorija	Sobe	Kreveti	Pomoćni kreveti	Cijena kreveta ^{*)}
I	34	6%	67	14 n din
II	183	31%	356	12 n din
III	249	42%	489	9 n din
IV	123	21%	237	7 n din
I—IV	589	100%	1 149	246

*) U lipnju i kolovoza za jedan krevet. Za pomoćne krevete uvijek vrijedi tarifa IV kategorije. Cijene utvrđuje turistički biro.

Godine 1967. u Selcu je 236 domaćinstava nudilo 589 registriranih soba. Sobe u prosjeku imaju po 2 kreveta i uz to, otprilike svaka druga, po jedan pomoćni krevet. Treba naglasiti da je udio soba registriranih u I kategoriji relativno malen (6%), ali u većini novogradnji postoje uvjeti da se sobe uvrste u tu kategoriju. Usprkos višim cijenama za krevete koje se postižu u I kategoriji, mnogi iznajmljivači ovakvih soba uvrštavaju se u nižu kategoriju, jer većina turista smatra sobe I kategorije luksuzom i preskupim. Osim

Sl. 2. Selce. Iznajmljivači soba (236) za turiste prema broju prijavljenih soba 1967. g.

Abb. 2. Fremdenzimmervermieter nach der Zahl der gemeldeten Zimmer in Selce 1967. Insgesamt 236 Vermieter

Razumljivo je da u ovakvim uvjetima ni uz najpovoljnije prirodne uvjete nije bio moguć nikakav gospodarski napredak, što se itekako odrazilo na otočno stanovništvo.

Tek od 1813. g. stanovništvo počinje rasti s relativno visokim stopama. Razlozi su poznati, jer su Francuzi željeli unaprijediti obrt, trgovinu i poljoprivredu, iako u tome nisu mnogo uspjeli zbog stalnih ratova. Tek za vrijeme druge austrijske vladavine (od 1815. g.) rješavaju se pitanja premjere zemljišta i organizira se uprava, a to se pozitivno reflektira na stanovništvo i gospodarstvo.

Dvije su, dakle, karakteristične etape kretanja stanovništva otoka Korčule u ovom periodu. Prva je daleko veća, od polovine 17. st. do 1813. g., a karakterizira je sve jače opadanje prosječnog godišnjeg porasta, ali bez znatnije emigracije. Druga etapa mnogo je kraća, od 1813. do 1837. g., a obilježena je snažnim apsolutnim i relativnim porastom stanovništva uz pojačanu emigraciju s otoka.

Tab. 24. Kretanje muškog i ženskog stanovništva apsolutno i u % 1682—1846. g.⁹⁶

Table 24. Male and female population; absolute figures and in percentages, 1682—1846

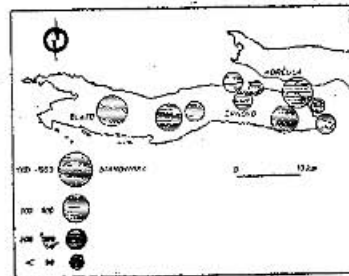
	1682.		1781.		1846.	
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
Apsolutno	1 182	1 268	2 593	2 600	4 808	4 933
% udio	48,3	51,7	49,9	50,1	49,3	50,7

Brojčani odnos muškog i ženskog stanovništva (tab. 24.) vrlo je povoljan i stabilan, jer se u dugom periodu nije mnogo mijenjao. Godine 1682. na 100 muškaraca dolazi 108 žena, 1781. g. tek 101, a 1846. g. 103.

Stanovništvo vremenski udaljenog perioda 1623—1837. g. bilo je malobrojno a naseljenost slaba (sl. 19). Umjereni natalitet nije se

Sl. 19. Prostorni raspored stanovništva o. Korčule 1780 godine

Fig. 19. Area distribution of the population of the Island of Korčula, for 1780

96) Izvori kao pod bilješkom 89.

iznajmljuju turistima 70 dana u godini, iznajmljivači (nakon odbitka poreza) mogu postići slijedeća godišnja primanja:

kategorija	I	5 930 N. din
kategorija	II	4 620 N. din
kategorija	III	3 120 N. din
kategorija	IV	1 880 N. din

Osim navedenih primanja, iznajmljivači soba mogu dodatno zaraditi opskrbom gostiju, pranjem rublja i sl.

Na osnovi navedenog može se zaključiti da su prihodi od iznajmljivanja soba više nego dodatni izvor prihoda. Time je iznajmljivanje soba postalo sredstvo socijalnog napretka.

Socijalna struktura stanovništva Selca

Da bi se utvrdila suvremena dinamika razvoja naselja, vršeno je kartiranje. Na osnovi karata može se utvrditi koji utjecaj ima turizam, a osobito iznajmljivanje privatnih soba i izgradnja vikend-kuća na socijalnu strukturu stanovništva. Izvršeni su slijedeći radovi, i to:

- kartiranje načina korištenja zgrada,
- kartiranje stanja održavanja zgrada,
- popis prijavljenih soba za izdavanje (po kući prema kategorijama i broju),
- reprezentativno anketiranje radi utvrđivanja socijalne strukture mjesnog stanovništva (povezano s podacima o stanju održavanja njihovih stambenih zgrada).

Budući da su postojeće kartografske podloge o naselju ili zastarjele (katastar iz 1861) ili su za planirane radove kartiranja nepotpune, trebalo je izraditi kartu koja odgovara najnovijem stanju izgradnje (srpanj 1967).

Kod unošenja u kartu zgrade su prikazane različitim oznakama prema razdoblju izgradnje, odnosno razdobljima popravljanja (renoviranja). Postavljanje najmanje jednog prozorskog okvira uzeto je kao znak koji već izvana ukazuje da su i u unutrašnjosti kuće izvršeni zamašniji radovi. Da bi se analizirala socijalna struktura mještana, bilo je potrebno utvrditi broj i kategorije privatnih soba za iznajmljivanje turistima, i to za svaku kuću posebno. Kao dokumentacija služila je kartoteka mjesnog turističkog društva.

Za uvrštenje soba u 4 kategorije uzeti su u obzir slijedeći (minimalni) uvjeti:

- samo jedno- i dvokrevetna soba,
- voda u sobi i kupanje u kući,
- povoljan položaj u neposrednoj blizini mora.

- II kategorija: a) samo jedno- do trokrevetna soba,
 b) voda u sobi ili kupanje u kući,
 c) povoljan položaj blizu mora.
- III kategorija: a) proizvoljan broj kreveta u sobi,
 b) nema vode u sobi ni kupanja u kući,
 c) položaj proizvoljan.
- IV kategorija: a) proizvoljno mnogo kreveta u sobi,
 b) nema vode u sobi ni kupanja u kući,
 c) položaj proizvoljan,

Tab. 5. Pregled građevnog stanja stambenih i vikend-kuća u Se'cima

Tab. 5. Übersicht über den Bauzustand der Wohn- und Freizeithäuser in Selce

Stanje gradnje	Kuće za stanovanje		Vikend-kuće	
Novosagrađene kuće	73	(21%)	130	(66%)
od 1959 — 1963.	16		3	
od 1964 — 1967.	57		122	
Renovirane kuće	141	(42%)	60	(30%)
od 1959 — 1963.	49		24	
od 1964 — 1967.	92		36	
Nerenovirane kuće	124	(37%)	8	(4%)
Ukupno	338	(100%)	198	(100%)

Da bi se utvrdilo koliko je u živoj građevinskoj djelatnosti koja socijalna grupa sudjelovala, analizirali smo kartiranjem dobivene podatke o stanju održavanja zgrada. Procjena je dobivena na osnovi slijedeća 3 elementa: nerenovirane kuće za stanovanje, renovirane kuće između 1959—1967. i novoizgrađene između 1959. i 1967. Za svaku od navedenih grupa detaljno je analizirano po 20 kuća koje bi za pojedinu grupu trebale biti reprezentativne, i to prema slijedećim kriterijima:

- godina izgradnje, odnosno renoviranja,
- broj i kategorije prijavljenih soba za izdavanje,
- položaj unutar mjesta,
- neiznajmljene kuće.

Osim toga su stanovnici pojedinih grupa kuća anketirani prema slijedećim kriterijima:

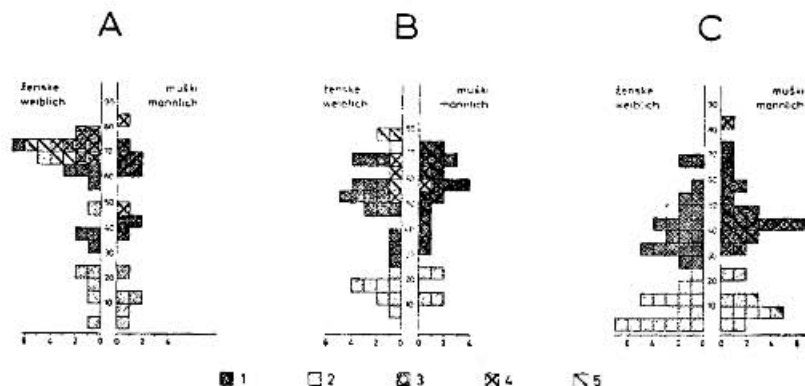
- starosti, spolu, obiteljskom stanju,
- familijarnoj pripadnosti,
- kvalifikaciji i profesiji,
- eventualnom ranijem mjestu stanovanja,
- stanu i stambenim prilikama.

Ispitane grupe stanovništva čine 17,5 posto cjelokupnog stanovništva naselja. Pri radu korištene su konzultacije i pomoć starijih mještana, što je znatno ubrzalo i olakšalo rad,

Rezultati ispitivanja

Rezultati su prikazani na tab. 5. Tokom zadnjih 8 godina u Selcima su izgrađene 203 nove kuće, a od toga 88 % u zadnje 4 godine. U istom je razdoblju preko 200 kuća iz temelja popravljeno, od toga 64 % samo u 4 godine (1964—1967). Po prilici svaka 4. zgrada izgrađena je prije 1959. i nije popravljena; oko trećine tih zgrada je u dobrom stanju i nije ih potrebno popravljati. Posljednjih godina u mnogim od tih nerenoviranih kuća vršeni su manji radovi (soboslikarski, obnavljanje krova i sl.). Najveći broj novogradnji su vikend-kuće (64 %). Više od 2/3 renoviranih kuća služi mjesnom stanovništvu za stanovanje.

Rezultate navedenog socijalnog kartiranja daje tab. 6. i sl. 3. Demogeografske vrijednosti, naročito profesionalna struktura, jasno pokazuje jaku ovisnost o stupnju održavanja zgrade.

Sl. 3. Dobna i socijalna struktura stanovništva Selca: A — nerenoviranih kuća, B — renoviranih kuća, C — novosagrađenih kuća; 1 — ožene i udane, 2 — neženjeni neudane, 3 — samci, 4 — u domaćinstvu s jednim domaćinom, 5 — u domaćinstvu s dva domaćina

Abb. 3. Selce: Bevölkerungsaufbau in Abhängigkeit zu den Wohnverhältnissen. A. nicht renovierte Häuser, B. renovierte Häuser, C. neu gebaute Häuser. 1. verheiratet, 2. unverheiratet, 3. alleinstehend, 4. ein Haushaltsvorstand, 5. zwei Haushaltsvorstände

Stanovništvo koje stanuje u nerenoviranim kućama može se podijeliti u dvije grupe. U grupi A su svi kućedomaćini već prekoračili granicu mirovine. Oko 44 % su žene-samci, a daljnjih 19 % domaćinstava nema muškog kućedomaćina. U grupi B su prilike bitno drugačije i znatno povoljnije u odnosu na grupu A, pa čak i u odnosu na strukturu stanovništva u novim kućama. Isto vrijedi i za profesionalnu kvalifikaciju ovih ljudi. Obitelji grupe B su s najvećom vjerojatnošću graditelji sutrašnjice.

Tab. 6. Socijalna struktura kartiranog dijela u Selcima
 Tab. 6. Sozialkartierung in Selce

Stambeni fond (stanje — očuvanost)	Nerenovirano		Renovirano	Novoizgrađeno	
	A	B			
Domaćinstva	16	4	20	20	
Osobe	26	16	52	73	
Maskulinitet	—	—	68	87	
Članova po domaćinstvu	1,6	4,0	2,6	3,7	
Prosječna životna dob svih osoba	64,7	27,7	47,1	31,3	
Prosječna životna dob domaćina	70,3	42,9	58,6	46,1	
Struktura zanimanja domaćina:					
Kvalificirani	—	75 %	25 %	65 %	
Nekvalificirani	—	25 %	25 %	10 %	
Penzioneri i starci	100 %	—	50 %	25 %	
Sobe za iznajmljivanje prema kategorijama:					
Kategorija	I	II	III	IV	I—IV
Broj soba	—	4	22	8	34
	I	II	III	IV	I—IV
	—	10	29	11	50
	I	II	III	IV	I—IV
	16	27	9	—	58

Kućedomaćini domaćinstava koja žive u renoviranim kućama većinom su stariji od 50 godina (83^{3/4}%); polovica je već u mirovini. Oko 20% domaćinstava je bez muških članova. Samo od malog broja stanovnika ove grupe može se očekivati inicijativa za gradnju novih kuća.

Među stanovništvom novogradnji osobito je zastupljena grupa 30—50 godišnjaka (64% svih odraslih). Te su obitelji veće i sve imaju muškog domaćina. Profesionalna kvalifikacija kućedomaćina je dobra. Svaki 5. od njih je direktor nekog poduzeća. Svaka druga od ovih obitelji prodala je svoju staru kuću većinom Zagrepčanima. Ostali su ranije stanovali kod roditelja ili su se izvana doselili. Dospeljenici su u pravilu penzioneri koji su došli iz većih gradova Hrvatske. Većina je već ranije dolazila u naselje. Velik broj naseljenika navodi da su došli zbog zdravstvenih razloga.

Zaključak. Turizam u prvom redu pruža nova radna mjesta. Hoteli i druga poduzeća u vezi s turizmom upošljavaju kvalificiranu i nekvalificiranu radnu snagu. U glavnoj sezoni domaće stanovništvo ne može popuniti sva ponuđena radna mjesta. U srpnju i kolovozu u Selcima radi oko 50 radnika (pretežno žene) iz Vinodola. Navala turista je osim toga za mještane određen poticaj. Način ophođenja stanovnika postao je gradski. Stara mjerila vrijednosti odbačena su, a izgrađuju se posve novi društveni odnosi. Visoka profesionalna kvalifikacija i socijalni položaj već su u mlađim godinama uzrok bržem socijalnom napretku odraženom i u gradnji novih ili renoviranih starih kuća. Iznajmljivanje seba je bitni izvor prihoda bez kojeg građevna djelatnost ne bi bila ni moguća.

Značenje vikend-kuća

Da bi se procijenilo značenje i utjecaj buma izgradnje vikend-kuća na život lokalnog stanovništva, potrebno je prethodno dati neke podatke statističkog karaktera. Nažalost, u tom pogledu ne postoji potpuna službena statistika. Nije se mogla naći ni besprijekorna egzaktna metoda kvantitativnog utvrđivanja. Primijenjena je kombinirana metoda bazirana na nekompletnim podacima i kartiranju sadržaja na terenu.

Samo dio vikend-kuća su novogradnje, a druge su renovirane kupljene ruševne ili nenastanjene zgrade. Nije rijedak slučaj da su kuće naslijeđene, jer mnogi vlasnici vikend-kuća, koji danas žive u drugim mjestima, potiču iz ovog kraja. Često se kuća pregrađuje, proširuje i modernizira još za života starije generacije. U takvim slučajevima dio zgrade služi kao vikend-kuća, a drugi ostaje domaćinima za stanovanje.

Kombiniranjem nepotpunih podataka (uglavnom pomoću broja izdanih građevinskih dozvola), kartiranjem zgrada i anketiranjem stanovništva na terenu, utvrđen je broj vikend-kuća.

Procijenjene vrijednosti za veća naselja (red. br. 1—5 tab. 7) ne bi smjele odstupati za više od 10 % od stvarnih vrijednosti. Pri procjeni ostalih naselja, odstupanja bi mogla biti veća jer za njih nije bilo nikakvih podataka o dobivanju građevinskih dozvola koje bi mogle poslužiti kao orijentacijski podaci.

Tab. 7. Statistika vikend-kuća (stanje krajem 1967)
Tab. 7. Freizeithausstatistik (Stand Ende 1967)

Red. br.	Mjesto	Građevna dozvola za ¹		Procjena za		Ukupno
		novi vi- kend-kuće	privatne stambene kuće ²	novi vi- kend-kuće	preured. i rekonstr. kuće ³	
1.	Novi Vinodolski Povile	116	20	160 ⁴	100 ⁵	260
2.	Selce	123	46	130 ⁶	68 ⁸	198 ⁹
3.	Crikvenica	116	81	140	50	190
4.	Dramač i Kačjak	106	37	110	10	120
5.	Jadranovo i Kloštar	149	19	155	5	160
6.	Kraljevica	bez podataka		35	15	50
7.	Bakar	bez podataka		2	10	12
8.	Krasica	bez podataka		—	3	3
9.	Hrešinj	bez podataka		—	4	4
10.	Drivenik	bez podataka		—	8	8
11.	Tribanj	bez podataka		2	8	10
12.	Grižane	bez podataka		1	14	15
13.	Bribir	bez podataka		—	20	20
	Ukupno	610	203	735	315	1 050

Zgrade u vlasništvu dvaju posjednika brojene su dva puta.

- 1) Kartiranje i anketiranje izvršeno je: 1. 1. 1961 — 15. 6. 1967; za Novi Vinodolski 1. 11. 1962 — 15. 6. 1967.
- 2) Samo privatne stambene kuće, čiji su vlasnici izvana, tj. iz područja odakle su i vlasnici vikend-kuća.
- 3) Preuređene vikend-kuće su preuzete (kupljene, naslijedene) i preuređene stambene kuće. Rekonstruirane vikend-kuće su izgrađene ruševine.
- 4) Od toga 130 u vikend-naselju Bribirska obala.
- 5) Od toga 47 u centru starog grada, a daljnjih 27 u ostalom kartiranom području starog dijela naselja.
- 6) Rezultati totalnog anketiranja.

Doppelhäuser wurden zweifach gezählt.

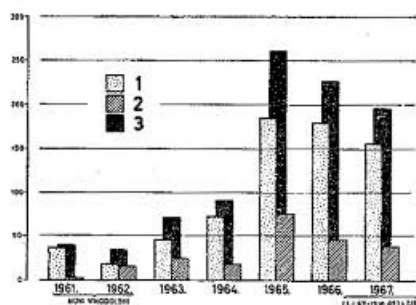
- 1) Erfassungzeitraum: 1. 1. 1961 — 15. 6. 1967; jedoch für Novi Vinodolski 1. 11. 1962 — 15. 6. 1967.
- 2) Nur die privaten Wohnhäuser, deren Bauherren nicht ortsansässig sind, sondern in den nämlichen Gebieten wie die Freizeithausbesitzer beheimatet sind.
- 3) Adaptierte Freizeithäuser sind übernommene (gekaufte, ererbte) und dann gewöhnlich umgestaltete Wohnhäuser. Rekonstruierte Freizeithäuser sind wieder aufgebaute Ruinen.
- 4) Davon 130 in der Freizeithaus-Ansiedlung Bribirska Obala.
- 5) Davon 47 im Altstadtzentrum u. weitere 27 im übrigen kartierten Altstadtgebiet.
- 6) Ergebnisse einer Totalauszählung.

Iz tab. 7. se vidi da je Hrvatsko primorje privlačno za izgradnju vikend-kuća; one su građene u preko 80 % slučajeva unutar obalne zone široke do 1 km. Privlačnost proizlazi iz sljedećih razloga:

Zagreb, odakle je oko 90 % vlasnika vikend-kuća, s ovim je krajem prometno bolje povezan nego bilo koje drugo područje u unutrašnjosti Jugoslavije. Tu ne postoji industrija koja bi zagađivala ili pravila buku. Radi jugozapadne orijentacije obale sunce sije duže i intenzivnije nego na jugoistočnoj obali Istre. Mogućnosti kupanja su relativno dobre, jer obala na više mjesta ima pješčane, odnosno šljunkovite plaže.

Infrastruktura (ceste, opskrba vodom i električnom strujom, trgovine živežnim namirnicama i građevnim materijalom, ponuda rada, turistička poduzeća) je za vlasnike vikend-kuća relativno povoljna.

Interesantno je da se najviše novogradnji gradi u Crikvenici i susjednim naseljima (Dramalj i Selce). Doseljenici dolaze iz većih naselja, uglavnom iz Zagreba, i nadaju se da će u navedenim naseljima najprije naći prednosti koje će im omogućiti gradski način života.

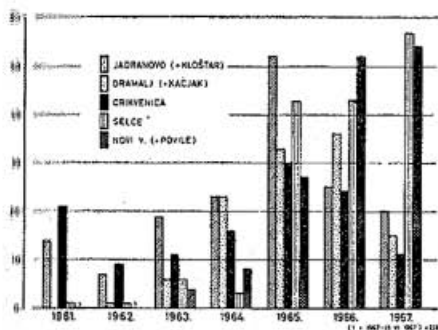

Sl. 4. Izdane građevne dozvole za vikend i stambene kuće (čiji vlasnici ne stanuju u ovom kraju) prema godini dodjele. 1 — vikend-kuće, 2 — stambene kuće, 3 — ukupno

Abb. 4. Baugenehmigungen für Freizeithäuser und für Wohnhäuser, die von Auswärtigen finanziert werden, nach den Jahren der Erteilung. 1. Freizeithäuser, 2. Wohnhäuser, 3. insgesamt

Broj izdatih građevinskih dozvola naglo je porastao od 1964. na 1965. gotovo za trostruko, i tada je postignuta najveća vrijednost. Početak naglog porasta krajem 1964. vremenski se podudara s početkom privredne reforme. Od 1965. na 1966. takse za građevinske dozvole su gotovo udvostručene, a godinu dana kasnije višestruko je porasla i cijena zemljišta. To je, s jedne strane, usporilo građevinski bum, a s druge, općinama dalo vremena da izgrade neke elemente infrastrukture. Radi toga broj izdatih građevinskih dozvola od 1965. godine postepeno opada pa je 1967. u čitavom kraju izdato samo oko 160.

Pregled izgradnje po naseljima ukazuje da sva naselja nisu u isto vrijeme doživjela građevinski polet. U Crikvenici i Jadranovu maksimum je postignut već 1965, u Dramlju godinu dana kasnije, a u Selcima i Novom Vinodolskom vrijednosti još uvijek rastu.

Sl. 5. Izdane građevne dozvole za vikend-kuće prema mjestima i godinama dodjele

Abb. 5. Baugenehmigungen für Freizeithäuser nach Orten und Jahren der Erteilung

Navedene razlike nisu odraz različite potražnje već ponude zemljišta, povezano s politikom izdavanja građevinskih dozvola.

Rezultati anketiranja u Bribirskoj obali

U fazi poslijeratne izgradnje vikend-kuća nastalo je i vikend-naselje Bribirska obala kod Novog Vinodolskog. U tom je naselju izvršeno sistematsko ispitivanje da bi se dobio uvid u neke probleme vezane uz vikend-naselja uopće.

U vrijeme anketiranja (studeni 1966) Bribirska obala je imala već oko 120 kuća. Međutim u općini su se mogle utvrditi adrese samo za 91 vlasnika vikend-kuća i njima su upućeni anketni listovi.

Tab. 8. Profesionalna struktura vlasnika vikend-kuća (izgrađenih između 1958. i 1966. god.)

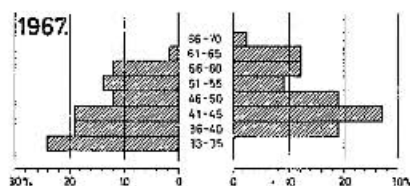
Tab. 8. Berufs- und Sozialgruppenzugehörigkeit der Eigentümer (nur der zwischen 1958 und 1966 erbauten Häuser)

1. Direktori, viši službenici	36%	} 74%
2. Inženjeri, tehničari	31%	
3. Fakultetski obrazovani (ukoliko nisu pod 1 i 2)	7%	
4. Penzioneri i starci	12%	
5. Drugi (obrnici, mehaničari, šoferi, predradnici, poštar)	14%	
Ukupno 42 vlasnika	100%	

Kako se u anketnim listovima nisu tražila imena i adrese (što je osiguravalo anonimnost ankete), to su ispunjene ankete vratila čak 52% vlasnika vikend-kuća, što je bilo više od očekivanja. Dio ostalih upitnika bio je ili vraćen, ali s nepotpunim odgovorima, ili anketirani uopće nisu odgovorili. Navedeni visoki postotak osiguranja reprezentativni karakter rezultata.

Pojedina pitanja ankete dala su slijedeće rezultate:

A) Dobna i profesionalna struktura vlasnika vikend-kuća (koji su kuću izgradili u razdoblju 1958 — 1966)

Sl. 6. Vikend-naselje Bribirska obala. Dobna struktura 43 vlasnika vikend-kuća u vrijeme kad su postali vlasnici parcele i u 1967. g.

Abb. 6. Alter der Freizeithauseigentümer zur Zeit des Grundstückskaufs und im Jahre 1967. Insgesamt 43 Eigentümer

Opaža se da u dobnoj strukturi vlasnika prevladava grupa 36 — 50 godišnjaka (65 %). Drugu, nešto manju skupinu, čini grupa 56 — 65 godišnjaka, dakle onih koji su na granici mirovine. Slična se slika dobije ako se starost vlasnika vikend-kuće svede u vrijeme kada su kupili zemljište za gradnju. Interesantno je da je u to vrijeme svaki 4. kupac bio u životnoj dobi od 33 do 35 godina, a 38 % kupaca od 36 do 45 godina.

Proizlazi da nosioci gradnje vikend-kuća nisu bili stariji, ekonomski situirani ljudi, kao što bi se to moglo pretpostaviti. Gradnja je više odraz želja i mogućnosti relativno manje grupe. Vikend-kuća se zbog toga manje može smatrati luksuzom koji bi si ljudi priuštili u kasnijim godinama života, već više sredstvom stvaranja kapitala i socijalnog prestiža.

Gradnja kuće ne zahtijeva, naime, samo znatna financijska sredstva već u dobroj mjeri i osobno zalaganje te dobar organizacijski talent vlasnika.

Iz tab. 8. se vidi kojim profesionalnim grupama vikend-kuće uglavnom pripadaju. Iz njih proizlazi da svaki treći od četiri stanovnika ima visok položaj, a često i tehničko obrazovanje. Može se utvrditi da su oni, zahvaljujući svojim sposobnostima i položaju, znali na spretan način koristiti sve moguće šanse koje su često proizašle iz činjenice što se privredni sistem i zakonski propisi stalno prilagođavaju novim uvjetima društvenog razvoja.

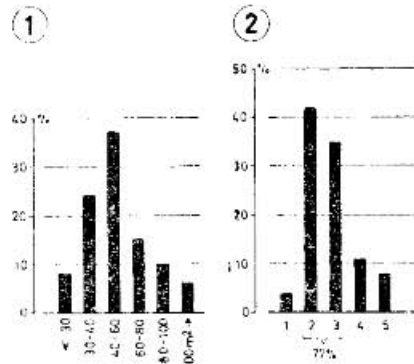
B) Veličina, uređenost i korištenje vikend-kuća

S obzirom na veličinu i građevnu izvedbu vikend-kuće su vrlo nejednolične i postoje varijante od jednosobne kućice s manje od 30 m² do peterosobnih vila od 150 m². Uz neke iznimke, sve su kuće građene kao masivne zgrade i mogu se koristiti i zimi.

»Prosječna« kuća ima 2—3 sobe s oko 50 m² površine, usto malu kuhinju, kupaonicu i garažu koja služi kao ostava. Zemljište u prosjeku od 400—600 m² površine omogućava dovoljnu udaljenost od susjeda. Nakon potpunog završetka kuće, to se zemljište uređuje kao ukrasni vrt.

Sl. 7. Vikend-naselje Brbirska obala, 1 — veličina vikend-kuće u m² stambenog prostora (podaci za 84 kuće), 2 — broj stambenih soba u vikend-kućama (podaci za 48 kuća).

Abb. 7. 1. Grösse der Freizeithäuser nach qm Wohnfläche (insgesamt: 84 Häuser), 2. Anzahl der Zimmer (insgesamt: 48 Häuser).

Na pitanje koliko će mjeseci godišnje stanoviti vlasnici nakon umirovljenja u vikend-kućama, odgovoreno je:

do 3 mjeseca	5 % vlasnika	} 6 i više mjeseci 79 %
4—5 mjeseci	16 % vlasnika	
6—7 mjeseci	38 % vlasnika	
8—9 mjeseci	32 % vlasnika	
10—12 mjeseci	9 % vlasnika	

Nije se moglo utvrditi u kojoj mjeri navedene brojke predstavljaju stvarne namjere. Moguće je da vlasnici sami i neće koristiti vikend-kuće, već će ih iznajmljivati, a sami za vrijeme praznika ljetovati negdje drugdje. Za sada se ne može ništa sigurno reći ni o tome da li će takva vikend-naselja s vremenom postati stalno naseljena. To ovisi i o izgradnji niza infrastrukturnih elemenata koji bi stanovnicima osigurali život kroz cijelu godinu. Danas se gotove vikend-kuće koriste otprilike 60—70 dana godišnje.

Razvoj gradova u jezgri i rubnim područjima

Od svih naselja gradskog karaktera ovog kraja Novi Vinodolski se pokazao kao najpogodniji za detaljnu analizu postojeće strukture stanovništva i u vezi s njom za analizu novih stremljenja u strukturnoj promjeni manjih gradića Hrvatskog primorja. Za izbor Novog Vinodolskog odlučili smo se zbog slijedećih razloga:

Naselje posjeduje relativno visok stupanj samostalnosti jer leži izvan užeg gravitacijskog područja Rijeke. Godine 1962. novom je administrativno-teritorijalnom podjelom izgubio gotovo sve upravne funkcije u korist Crikvenice. Njegove trgovine snabdijevaju stanovništvo uglavnom samo robom dnevne potrošnje. Naselje nema visokih škola. Usprkos tome, naselje ima izvjesno centralno znače-

nje koje se prije svega odražava u relativno visokom broju dnevnih migranata.

Centar starog dijela grada kao i stara gradska proširenja čine dosta zatvoreno područje, koje je, usprkos jakim ratnim razaranja, ostalo očuvano. Novija stambena područja na rubu starog gradskog prostora bitno su drugačija, pa se sa starim gradskim područjem mogu dobro usporediti. Time se mogu otkriti i socijalne razlike ovih dvaju dijelova grada i ukazati na veze koje među njima postoje.

Razvoj Novog Vinodolskog nije specifičan, već se može smatrati tipičnim i za ostala gradska naselja Hrvatskog primorja. Gradu daje ekonomsko značenje industrija (380 radnika) i turizam (za vrijeme sezone 300 radnih mjesta) koji održavaju ravnotežu i određuju život gradu.

Dopunska istraživanja vršena su u Bakru koji kao i Novi Vinodolski ima oko 2 000 st. Svojim historijskim razvojem i značenjem oba su mjesta sve do ovog stoljeća bila vrlo slična. Danas, međutim, među njima postoje velike razlike koje prije svega proizlaze od nejednakog utjecaja industrije i turizma. U Bakru je turizam vrlo slabo razvijen. Iznajmljuje se vrlo mali broj soba, a nema ni vikend-naselja. Bakar je u užoj gravitacijskoj sferi Rijeke što mu, zbog nedostatka radnih mjesta u samome naselju, daje drugi smjer razvoja.

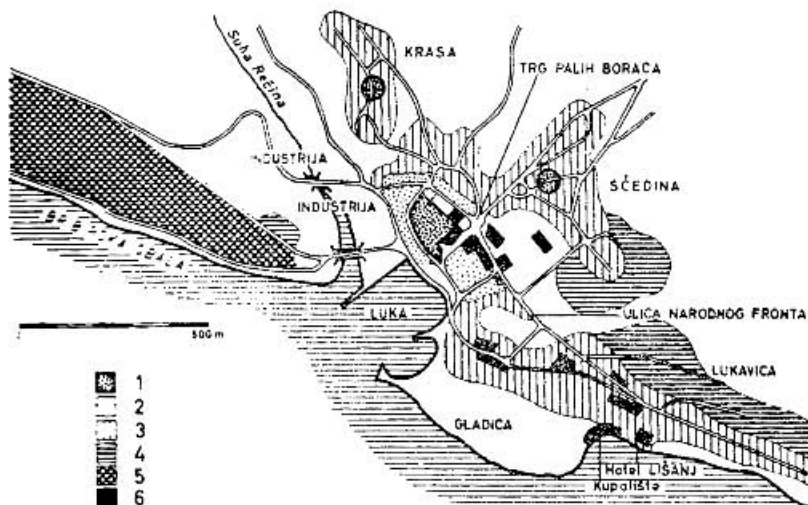
Tek uspoređivanjem obih gradova možemo pravilno procijeniti značenje dvaju važnih faktora diferenciranog razvoja obalnih naselja Hrvatskog primorja: turizma, s jedne strane, i utjecaja blizine industrijskog područja Rijeke, s druge.

Novi Vinodolski

Novi Vinodolski leži na jugoistočnom kraju udoline Vinodol. Za vrijeme srednjeg vijeka bio je jedna od najvažnijih tvrđava knezova Frankopana. Grad je bio štichen jakim zidinama koje su se održale do prošlog stoljeća. Ograničen prostor unutar zidina uvjetovao je usitnjenost parcela i izvanredno gustu izgradnju. Površine većine dvokatnih i trokatnih kuća često nisu veće od 30 — 50 m². Na pojedinim katovima redovno ima mjesta samo za jednu sobu. U prizemlju je obično kuhinja, a u katovima spavaonice.

Stara jezgra se prvo proširila prema jugoistoku gdje su kuće relativno veće i u nešto boljem stanju. Razlike su, međutim, minimalne u usporedbi prema zgradama novijeg datuma.

Krasa i Šćedina na sjeveru i sjeveroistoku grada su stara sela, nastala u zaštiti grada i imala seoski karakter. U novije vrijeme urasla su u rubnu zonu grada i pretvorila se u stambene četvrti, iako njihov položaj i arhitektura kuća još uvijek ukazuju na ranije seosko značenje.

Sl. 8. Novi Vinodolski. 1 — jezgra starog grada i ranijih sela, 2 — starije proširenje grada, 3 — proširenje grada u 19. i 20. stoljeću, 4 — proširenje grada nakon drugog svjetskog rata, 5 — vikend-naselje, 6 — zgrade važnijih centralnih funkcija

Abb. 8. Novi Vinodolski. 1. Altstadtkern bzw. alte dörfliche Siedlungskerne. 2. älteste Stadterweiterungen, 3. Stadterweiterungen des 19. u. 20. Jahrhunderts, 4. Stadterweiterungen nach dem 2. Weltkrieg, 5. Freizeithausansiedlung, 6. wichtige zentrale Einrichtungen

Područja gradskog širenja u prvoj polovici ovog stoljeća nižu se oko starijih jezgri, ali prije svega ispunjavaju prostor između starog grada i turističkog dijela naselja, nastalog krajem 19. i početkom 20. st. U tom prostoru je između dva rata izvršena parcelacija (parcele 1 200 — 1 600 m²), pa je tu do drugog svjetskog rata podignuto oko 30 vila od kojih neke služe kao stambene kuće, druge kao Penikovci.

Centar grada je u drugom svjetskom ratu bio nekoliko puta bombardiran pa je gotovo polovina zgrada oštećena ili uništena. Poslije rata nije iskorištena prilika da se centar preuredi i prilagodi novim potrebama već je bržim popravcima uglavnom vraćeno ranije stanje. Osim toga, centar grada (osim kod nekih zgrada) izgubio je i centralne funkcije. Poslovni dio grada s ustanovama koje pretežno služe turistima uglavnom je koncentriran uz obalnu cestu.

Najnovija stambena područja podignuta su u nastavku istočnog i jugoistočnog ruba naselja. Na zapadu uz obalu nastalo je zadnjih 8 godina već spomenuto vikend-naselje Bribirska obala. Područje iznad magistrale i sjevernije od vikend-naselja predviđeno je za buduću stambenu četvrt, ali je izgradnja tu tek započela.

Kartiranje u Novom Vinodolskom

Da bismo utvrdili najnovije smjerove suvremenog razvoja grada, izvršeni su slijedeći radovi:

A) Kartiranje starog grada (centar starog grada sa starim proširenjem) prema građevnom fondu, korištenju zgrada 1957. i 1967. kao i prema broju prijavljenih soba turistima.

B) Anketiranje radi utvrđivanja socijalne strukture stanovništva centra starog grada prema starosti, spolu, obiteljskom stanju i obiteljskoj pripadnosti, kvalifikaciji i zvanju, starosjedilačkom i doseljeničkom stanovništvu, godini i razlozima doseljenja te stanju posjedništva kuća.

Osim toga, u pojedinim slučajevima postavljala su se i pitanja u vezi s predodžbom vrednovanja stanovništva o prednostima stanovanja unutar i izvan starog grada.

C) Anketiranje radi utvrđivanja socijalne strukture stanovništva novog stambenog područja (kuća izgrađenih između 1962—1967. godine) na jugoistočnom rubu grada prema starosti, spolu, obiteljskom stanju i obiteljskoj pripadnosti, kvalifikaciji i zvanju, ranijem mjestu stanovanja i godini doseljenja, broju prijavljenih soba za turiste.

D) Kartiranje vikend-naselja Bribirska obala
(Ova je problematika izložena u vezi s problemima vikend-kuća.)

U vezi s kartiranjem treba napomenuti slijedeće:

Procjena stanja zgrada u većini slučajeva vršena je samo prema vanjskim znacima (stanje zidova, krova, prozora i položaja). Samo u oko 30 % slučajeva i unutrašnjost kuća stručno je pregledana.

Procjenjivanje stanja zgrada vršilo se na osnovi slijedećih kriterija:

1. novogradnja (poslijeratna ili potpuno renovirana zgrada),
2. djelomično renovirana zgrada,
3. nerenovirana zgrada u relativno dobrom stanju,
4. zgrada kojoj je potreban temeljit popravak,
5. neupotrebiva ruševna ili razorena zgrada.

Detaljnija procjena oko 400 zgrada, koliko ih stari dio ima, nije bila moguća bez dodatne pomoći u radnoj snazi.

Kod anketiranja diferencirana su starosjedilačka i doseljena domaćinstva. Kao starosjedilačka domaćinstva uzeti su svi članovi onog domaćinstva u kojem je barem 1 roditelj iz Novog Vinodolskog i ako je taj veći dio života proveo u njemu. U doseljeničko stanovništvo uključena su sva ona domaćinstva čiji su se svi članovi nakon rata doselili.

Rezultati istraživanja

A) Za analizu strukture stanovništva izdvojene su tri socijalne grupe:

1. domaće stanovništvo,
2. doseljeno stanovništvo,
3. posjednici vikend-kuća s prvobitnim mjesnim stanovanjem izvan Novog Vinodolskog.

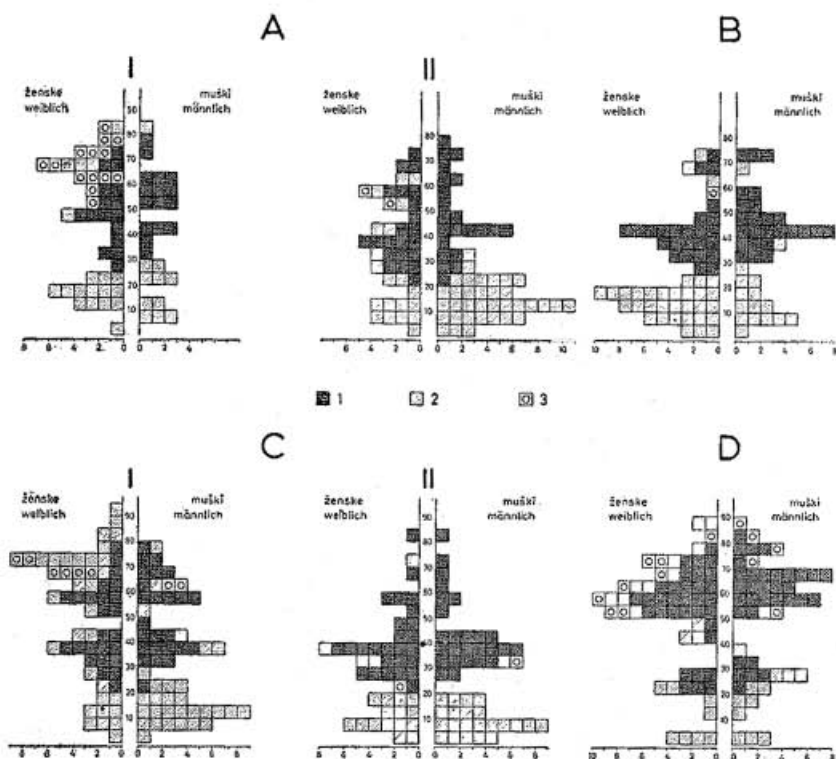
B) Kod promatranja socijalne strukture stanovništva istraživačkih dijelova novih stambenih četvrti nije provedeno socijalno diferenciranje, jer je već kod preseljavanja u nove stambene četvrti došlo do grupiranja ljudi istog ili barem sličnog načina reagiranja.

C) Promatranje strukture stanovništva navedenih socijalnih grupa prema dobi i obiteljskom stanju daje uvid u socijalni razvoj čitavog grada. (Vidi tab. 12 i sl. 9 AB)

Piramida starosjedilačkog stanovništva jezgre starog grada pokazuje karakteristike koje odgovaraju masi »reliktnog stanovništva«. Tim se pojmom označuje ona masa stanovništva koja je preostala nakon iseljavanja ili preseljavanja. Upadljivo prevladava žensko stanovništvo starijih dobnih grupa, dok radne grupe skoro nema. Očit je i visok udio starih žena u jednočlanim domaćinstvima (63 % sviju žena preko 60 godina) kao i gotovo potpun manjak mladih obitelji s mlađom djecom. Visoka prosječna životna dob (44,9 godina), prosječno malen broj članova po domaćinstvu (2,5 osobe) i visok udio neaktivnog stanovništva starijih godina (67 % domaćina) daljnja su obilježja ove socijalne grupe.

Generacija 20—50 godišnjaka je emigrirala u gradove (prije svega u Rijeku i Zagreb) ili se preselila u rubni dio grada. Ostala je ona grupa stanovništva koja se zadovoljava prilikama u gradu. Njihovo iseljenje ne dolazi u obzir zbog financijskih razloga i pomanjkanja inicijative (velika starost). Ostalo je samo 5 mladih obitelji (otac od 30—40 godina), i to je iznimka.

Doseljeno stanovništvo jezgre starog grada za oko 30 % brojnije je od starosjedilaca. Sl. 9 pokazuje da je doseljavanje bilo najjače u prvim poslijeratnim godinama, naročito iz okolice. Doseljavanje iz susjednih područja, pretežno iz istočne Hrvatske (Slavonija), nastavlja se i dalje. Ratna razaranja u okolnim mjestima Zagonu, Ledenicama i Krmpotama uvjetovala su poslijeratna iseljavanja njihova stanovništva. Stvarni uzroci iseljavanja su međutim brojni: agrarna prcnaseljenost, pomanjkanje radnih mjesta u nepoljoprivrednim zanimanjima, niska produktivnost rada, pomanjkanje škola i prometnih veza. Iseljavanje iz navedenih naselja započelo je već početkom ovog stoljeća, a očito je da će se nastaviti i u buduću, jer će atraktivnost primorskog područja i dalje rasti i privlačiti stanovništvo iz zaleđa.

Sl. 9. Socijalna struktura stanovništva (1967)
 A. Stare gradske jezgre Novog Vinodolskog, A — I — domaćeg stanovništva, A — II — doseljenog stanovništva
 B. Novog stambenog naselja Novi Vinodolski; stanovnika novosagrađenih kuća
 C. Stare gradske jezgre Bakra, C — I — domaćeg stanovništva, C — II — doseljenog stanovništva
 D. Kamenjaka (seosko naselje u agrarnoj flišnoj zoni) — ukupnog stanovništva
 1 — oženjeni / udate, 2 — neoženjeni / neudate, 3 — samci

Abb. 9. Bevölkerungsaufbau in untersuchten Teilgebieten (1967)
 A. Altstadt kern Novi Vinodolski:
 A — I. eingewessene Bevölkerung, A — II. zugewanderte Bevölkerung,
 B. neuer Wohnbezirk Novi Vinodolski; Bewohner neu erbauter Häuser.
 C. Altstadt kern Bakar:
 C — I. eingewessene Bevölkerung, C — II. zugewanderte Bevölkerung.
 D. Kamenjak — Gesamtbevölkerung
 1. verheiratet, 2. unverheiratet, 3. alleinstehend

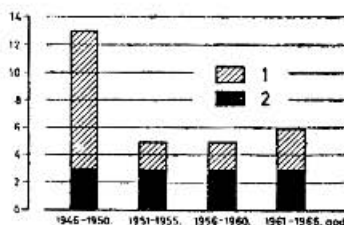
Stanovništvo je rasprodalo svoju zemlju i prvo se naselilo u jezgri starog dijela Novog Vinodolskog gdje je bilo dosta slobodnih i jeftinih stanova. Neki su u starom gradu kupili kuće koje su nak-

nadno, naročito stručni radnici s boljim zaradama, prodali i preselili se u rubne dijelove grada gdje grade nove kuće. Za njih je stanovanje u starom dijelu grada bila samo etapa u socijalnom usponu.

Uočljiva je jaka grupa 40—45 godišnjih muškaraca i žena. Ovakva struktura može se objasniti visokim brojem doseljenika u prvim poslijeratnim godinama. Od tada doseljenih domaćinstava danas je više od polovice domaćina u životnoj dobi od 40—43 godine, što znači da su u vrijeme doseljavanja imali 20—25 godina; pripadali su mobilnoj grupi stanovništva.

Sl. 10. Novi Vinodolski. Doseđena domaćinstva jezgre starog grada prema porijeklu i vremenu doseljavanja. 1 — doseljenici iz okoline Novog Vinodolskog (do 5 km udaljenosti od grada), 2 — doseljenici iz udaljenijih područja

Abb. 10. Novi Vinodolski — Altstadt kern: zugewanderte Haushaltungen nach Herkunft und Zeit des Zuzugs. 1. Zuwanderung aus dem 5 km Umkreis von Novi Vinodolski, 2. Zuwanderung aus entfernten Gebieten

Dobna struktura djece ispod 20 godina odgovara brojčanosti i starosnoj strukturi oženjenih. Prosječna starost doseljenog stanovništva iznosi 31,2 godine, što znači da je doseljeničko stanovništvo u prosjeku mlađe za 13,7 godina od starosjedilačkog. Prosječni broj članova domaćinstva je kod doseljenog stanovništva veći nego kod starosjedilačkog, i to za 1 osobu (3,49 prema 2,54 članova). Profesionalna struktura pokazuje da 70 % aktivnih kućedomaćina pripada kategoriji nekvalificiranih zvanja. Uzrok slaboj profesionalnoj strukturi doseljenog stanovništva u staru gradsku jezgru treba tražiti u činjenici da je to stanovništvo došlo iz agrarnog područja s malim mogućnostima izobrazbe te u činjenici da su se doseljeni

Tab. 9. Domaćinstva doseljenog stanovništva u stari centar Novog Vinodolskog prema porijeklu

Tab. 9. Haushaltungen der zugewanderten Bevölkerung im Altstadt kern von Novi Vinodolski nach Herkunft

Porijeklo	Domaćinstva		
	br.	%	
Zagon	9	31	} Mjesta 5 km uokolo Novog Vinodolskog. 17 = 59%
Ledenice	4	14	
Krmpote	3	11	
Klenovica	1	3	
Istočna Hrvatska (Slavonija)	7	24	
Ostala Hrvatska	4	14	
Bosna	1	3	
Ukupno	29	100%	

stručni radnici zbog mogućnosti boljih zarada koncentrirali u rubna područja grada gdje su si izgradili kuće.

Struktura stanovništva novih privatnih kuća nije toliko diferencirana kao kod stanovništva stare jezgre jer je grupirano prema određenim procesima selekcije. Nešto oko polovine domaćinstava pripada domaćem stanovništvu, oko 33 % se doselilo iz bliže okolice (Krimpote, Zagon, Ledenice), a daljnji 19 % su također doseljenici koji su neko vrijeme živjeli u staroj gradskoj jezgri, iz koje su se naknadno preselili u nove stambene četvrti. Veći broj domaćina (74 %) bavi se kvalificiranim poslovima (stručni radnici i službenici). Oko 22 % su u mirovini, među njima vrlo često penzionirani oficiri.

Tab. 10. Korištenje zgrada Novog Vinodolskog 1957. i 1967.

Tab. 10. Gebäudenutzung 1957 und 1967

Područje anketiranja	Čitav stari grad			Centar starog grada		
	Broj 1957.	Broj 1967.	Razlika 1967/57.	Broj 1957.	Broj 1967.	Razlika 1967/57.
Način korištenja zgrada						
Stambene zgrade	218	174	-20%	100	68	-32%
Vikend-kuće	—	74	+++	—	47	+++
Javne zgrade	5	4	-20%	3	3	—
Zgrade korištene u gospodarske svrhe	13	14	+ 8%	2	2	—
Sporedne zgrade	46	40	-13%	15	10	-33%
Zgrade koje se ne mogu koristiti (ruševine)	97	75	-23%	39	29	-26%
Ukupno	379	381	+0,5%	159	159	—

Dobar uvid u tendencije razvoja grada daje nam rezultat istraživanja načina korištenja zgrada u 1957. i 1967. godini. Tab. 10 pokazuje da je u centru starog grada u navedenom vremenskom razdoblju došlo do znatnih promjena u načinu iskorištavanja zgrada, za razliku od čitavog područja starog grada. Broj stambenih zgrada u centru je manji za 32 %, a u čitavom kartiranom području za 20 %. U centru je jak pad broja sporednih i neiskorištenih zgrada. Ova jača dinamika u centru starog grada očito je uvjetovana jakim iseljavanjem, koje je omogućilo pretvaranje stambenih zgrada u vikend-kuće (71 % svih vikend-kuća služile su još prije 10 godina u stambene svrhe). Iseljeno stanovništvo prodavalo je svoje stambene zgrade u centru da bi dobilo sredstva za gradnju novih kuća na rubu grada. Takav razvoj doveo je do toga da je u centru već oko 30 % svih starijih stambenih zgrada pretvoreno u vikend-kuće, a u čitavom području starog grada tek 19 %.

Zaključak. Kako prilike za temeljito saniranje srednjovjekovnog dijela grada Novog Vinodolskog nisu neposredno nakon rata isko-

rištene, to on (naročito njegova jezgra) danas ne odgovara stambenim zahtjevima dinamične socijalne grupe stanovništva pa se ona koncentrirala u nova stambena područja. Kuće koje na taj način ostaju slobodne kupuju doseljenici i prema svojim predodžbama i zahtjevima pretvaraju u vikend-kuće. Brojčanim jačanjem te nove socijalne grupe vidno se mijenja funkcionalnost kuće, a time i cjelokupna slika stare gradske jezgre.

Građevna aktivnost u centru može dati krivi dojam, tj. utisak njegova ponovnog oživljavanja. U stvari, vikend-kuće su suprotan znak. Nakon završetka građevinskih radova i turističke sezone vikend-kuće veći dio godine ostaju nenastanjene i zatvorene. Danas se sa sigurnošću još uvijek ne može reći da li je suvremeni razvoj (u smislu funkcionalnih promjena) starog grada povoljan ili ne. Činjenica je, međutim, da se stara gradska jezgra tim razvojem sve više odvajala iz života grada kao cjeline.

Bakar

Kada su 1577. godine smrću Stjepana Frankopana njegovi posjedi (osim Novog Vinodolskog) duž obale Hrvatskog primorja po ženskoj lozi pripadali Zrinjskim, Bakar je postao najvažniji grad Hrvatskog primorja. Povelja Bakra završila je već 1692. kada je čitav posjed Zrinjskih konfisciran i prodan austrijskom dvoru. Izgradnjom Karlovske ceste (1726), koja je preko Bakra povezala Rijeku i Karlovac, Bakar postaje sve važnija tranzitna luka. Godine 1778. dobiva gradska prava i postaje centar manjih brodogradilišta. Uskoro je, međutim, došlo do stagnacije, jer je 1809. godine izgrađena direktna cestovna veza (Luzijana) između Rijeke i Karlovca, koja je zaobišla Bakar. Razvojem ribarstva došlo je do koncentracije prometa u veće luke (Trst i Rijeku) koje su uskoro (1862, odnosno 1873) dobile željezničke veze. Bakar je izgubio raniju važnost i broj njegova stanovništva počeo je opadati već polovicom prošlog stoljeća.

Danas je Bakar u području riječke dnevne migracije. Nedavno izgrađena specijalizirana luka za rastresiti materijal i naftna luka zapošljavaju malo ljudi.

Stari grad slični starom gradu Novog Vinodolskog. I on je za vrijeme drugog svjetskog rata bio jako razoren. Uske ulice i brojne stube otežavaju promet i onemogućavaju kretanje automobila. Za razliku od Novog Vinodolskog, u centru Bakra ima niz parcela pod vrtovima, koje su nastale na mjestu uklonjenih ruševina. Od samog početka, turizam u Bakru nije imao nikakvu ulogu. U čitavom starom gradu nema vikend-kuća, a turistima se iznajmljuje samo malen broj soba. Nema ni četvrti vila iz predratnog i poratnog razdoblja. Bakar sve više postaje stambeno naselje dnevnih migranata za Rijeku i sve više gubi samostalnost. Tko želi poboljšati svoje stambene prilike, taj obično seli u Rijeku. Zbog toga posve nedostaju dinamičniji socijalni slojevi.

Kartiranje. Da bi se dobio uvid u socijalnu strukturu stanovništva starog dijela Bakra, u njemu je izvršeno istraživanje u takvom

opsegu koji osigurava reprezentativne rezultate. Prema iskustvu istraživanja u Novom Vinodolskom, bilo je potrebno anketiranje barem 100 osoba određene socijalne grupe. I ovdje se kao najpodesnije pokazalo izdvajanje stanovništva u starosjedilačko i doseljeničko.

U Bakru su izvršena slijedeća dva kartiranja:

A) Socijalne strukture stanovništva centra starog grada prema starosti, spolu, obiteljskom stanju, obiteljskoj pripadnosti, kvalifikaciji i profesiji, radnom mjestu, porijeklu, godinama i razlogu doseljavanja, te udjelu vlasništva u kući.

B) Kartiranje svih radnji i javnih zgrada uz cestu.

Nije izvršeno ispitivanje promjena u načinu korištenja zgrada ni procjena stanja održavanja zgrada jer ne bi dobili osobito značajne rezultate budući u Bakru nema socijalne grupe posjednika vikend-kuća, a time ni dinamike razvoja koju ona nameće.

Rezultati istraživanja

Za razliku od Novog Vinodolskog, u starom centru Bakra doseljeničko stanovništvo još nema brojčanu prevlast jer ovdje nije bilo jakog doseljavanja. I unutrašnja struktura istraživanih grupa stanovništva drugačija je od one u Novom Vinodolskom.

Tab. 11. Domaćinstva doseljenog stanovništva u centar starog dijela Bakra prema porijeklu

Tab. 11. Haushaltungen der zugewanderten Bevölkerung im Altstadt kern Bakars nach Herkunft

Porijeklo	Domaćinstva	
	br.	%
Primorje	2	8
Dalmacija	7	25
Lika	5	20
Istočna Hrvatska (Slavonija)	9	32
Srbija, Bcsna i Hercegovina	4	15
Ukupno	27	100%

Starosjedilačko stanovništvo stare gradske jezgre. Dobna struktura starosjedilačkog stanovništva stare jezgre Bakra uglavnom odgovara dobnoj strukturi starosjedilačkog stanovništva jezgre Novog Vinodolskog. U Bakru je 31 % ovog stanovništva u dobnoj grupi iznad 60 godina života (u Novom Vinodolskom 33 %); udio žena u ovoj dobnoj grupi iznosi u Bakru 70 %, u Novom Vinodol-

skom 76 %. Međutim, te su žene neudate i žive najčešće u obiteljskim vezama s mlađom generacijom. Samo 6 žena (u Novom Vinodolskom 14) vodi jednočlano domaćinstvo.

Glavna razlika u odnosu na Novi Vinodolski je u tome što je u Bakru broj 30 — 45 godišnjaka veći (Bakar 27 osoba, Novi Vinodolski 9 osoba).

Doseljeničko stanovništvo stare gradske jezgre. Dok je u Novom Vinodolskom većina doseljenika (59 %) doselilo iz neposredne okolice, u Bakar je 82 % došlo iz udaljenijih krajeva, više od 100 km od Bakra. Susjedna naselja oko Bakra su u području riječke dnevne migracije, što je razlog da se stanovništvo iz okolice ne doseljava u Bakar. Nema bitnih razlika u atraktivitetu Bakra prema njegovim susjednim naseljima Škrljevu, Krasici, Praputnjaku, Meji-Gaju i Hreljinu.

Tab. 12. Strukturne osobine istraživanih socijalnih grupa
Tab. 12. Kenngrößen zu den untersuchten Sozialgruppen

Socijalna grupa	Novi Vinodolski			Bakar		
	Mjesto	Starijedilačko stanovništvo gradske jezgre	Doseljeno stanovništvo gradske jezgre	Stanovništvo stambenih četvrti	Starijedilačko stanovništvo gradske jezgre	Doseljeno stanovništvo gradske jezgre
Obuhvatnost istraživanih grupa:						
Domaćinstva		30	29	27	42	27
Osobe		76	101	100	118	96
Demografske osobine:						
Prosječan broj članova po domaćinstvu		2,54	3,49	3,70	2,76	3,55
Prosječna životna dob		44,9	31,2	31,8	42,8	30,2
Udio starih preko 60 g. (%)		33	11	10	31	7
Djeca do 20 god. i obitelji s djecom		1,45	2,18	1,73	2,23	1,95
Struktura zanimanja domaćina (%):						
Kvalificirani		13	18	74	28	37
Nekvalificirani		20	41	4	17	52
Penzionerci i starci		67	41	22	55	11

Jače doseljavanje u Bakar počelo je tek od 1955. Većina doseljenika dolazi iz seoskih područja u potrazi za novim radnim mjestima i boljim životnim uvjetima. Često se događa da doseljenici promijene svoje zanimanje. Izuzetak čini kvalificirana radna snaga. Samo u rijetkim slučajevima dolaze kao samci, jer ovi najradije di-

rektno sele u najveći grad. Doseljeno stanovništvo najčešće naseljava granične zone industrijskog područja Rijeke, jer tamo lakše nađu jeftinije stanove a i životni troškovi su niži. Tu se naseljavaju usprkos tome što kao dnevni migranti moraju preveliti znatne udaljenosti do radnog mjesta. Tek nakon određenog vremena oni (ili njihova djeca) sele bliže gradu. Stanovanje u zoni dnevne migracije za njih je samo etapna stanica na putu u grad.

I kod doseljeničkog stanovništva relativno je najbrojnija dobná grupa 30 — 45 godišnjaka (ova je u staroj gradskoj zoni Novog Vinodolskog brojčano relativno slabo zastupljena). I ostale strukturne karakteristike Bakra nešto su povoljnije nego u Novom Vinodolskom. Udio penzionera među kućedomaćinima u Bakru je znatno manji (14% prema 41% u Novom Vinodolskom).

Navedene razlike treba tražiti u različitim uvjetima života i nejednakom porijeklu doseljenog stanovništva. Zbog toga je i udio kvalificirane radne snage u Bakru veći (37%) nego u centru Novog Vinodolskog (18%).

Zaključak. Slabiji razvoj turizma i gradnja vikend-kuća kao i položaj u riječkom području dnevne migracije uvjetuju u Bakru bitno drugačije prilike nego u Novom Vinodolskom. Demogeografske prilike su naime u Bakru nešto povoljnije nego u centru Novog Vinodolskog, naročito s obzirom na strukturu zanimanja, ali su zato mogućnosti napredovanja socijalnih grupa u samom Bakru manje nego u Novom Vinodolskom.

Za štampu priredio
I. Crkvenčić

ZUSAMMENSETZUNG

Sozialgeographische Untersuchungen zur Entwicklung des nordwestlichen Primorje (Jugoslawien)

G. H. Bauer

Die anfänglichen Befürchtungen, dass aus der besonderen politischen Lage — die 1957 abgebrochenen diplomatischen Beziehungen zwischen Jugoslawien und Deutschland wurden erst Anfang 1968 wieder aufgenommen — sich für diese Arbeit, deren erfolgreiche Durchführung in hohem Masse auf das Wohlwollen der jugoslawischen Behörden und auf die Überlassung zahlreicher amtlicher Unterlagen angewiesen war, Nachteile entstehen könnten, erwiesen sich als unbegründet. Im Gegenteil der Kontakt und die Zusammenarbeit mit allen öffentlichen Stellen und mit der Bevölkerung war in den zwölf Monaten meines Aufenthaltes im Gebiet stets aussergewöhnlich gut und freundlich.

Die sozialgeographische Forschung zielt auf die Erkenntnis des hinter den wahrnehmbaren, stofflichen und räumlichen Erscheinungen der Erdoberfläche und ihren Wandlungen stehenden räumlich relevanten Wirkungsgefüges. Demzufolge kann sich diese Arbeit nicht darauf beschränken, das heutige Erscheinungsbild des nordwestlichen Primorje wie in einer Momentaufnahme festzu-

halten und durch Beschreibung wiederzugeben. Wesentlicher ist das Aufsuchen funktionaler Zusammenhänge in den beobachteten Entwicklungen und die Frage nach den Ursachen und Gesetzmässigkeiten für die im Gange befindlichen räumlichen Differenzierungsprozesse im Untersuchungsgebiet. Besonders interessieren die sozialgruppenmässigen Unterschiede der räumlichen Entwicklung.

Seit etwa 15 Jahren hat sich für die Küstenorte der *Fremdenverkehr*, dessen Anfänge bis vor die Jahrhundertwende zurückreichen, zum bedeutendsten Wirtschaftsfaktor entwickelt. Für 1966 wurden zusammen für das gesamte Gebiet rund 2 Millionen Fremdenübernachtungen gezählt und die Gesamteinnahmen auf umgerechnet 40 Millionen Deutsche Mark geschätzt.

Obwohl nur weniger als ein Viertel der Übernachtungen auf die private Zimmervermietung entfällt, hat diese auf die Lebensformen der einheimischen Bevölkerung und auf das Siedlungsbild der Küstenorte einen stärkeren Einfluss als der Fremdenverkehr in den Hotels, in den Erholungsheimen und auf den Campingplätzen. Die Vermietung privater Fremdenzimmer ist heute zur wichtigsten Finanzierungshilfe für eine Steigerung des Lebensstandards und für die Verbesserung des Wohnumfelds, das ist die Renovierung oder der Neubau der Wohnhäuser, weiter Kreise der Bevölkerung der Fremdenverkehrsorte geworden.

In Selce zum Beispiel, wo wie in Crikvenica und Dramalj die Zahl der registrierten privaten Fremdenbetten grösser ist als die Einwohnerzahl, wurden während der letzten 8 Jahren 8 Jahren 21% der Wohnhäuser neu erbaut und weitere 42% grundlegend renoviert. Doch es zeigte sich, dass nicht alle *Sozialschichten* die Möglichkeiten zur einer entscheidenden Verbesserung der Wohnverhältnisse, wie sie die Fremdenzimmervermietung bietet, in gleichem Umfang nutzen können. Die Bauherren der neuen Häuser sind vor allem 30—50-jährige mit einer höheren beruflichen Qualifikation und Stellung, während in den nicht renovierten Häusern überwiegend Pensionäre und alleinstehende oder verwitwete Frauen leben. Am stärksten ist in Selce die Gruppe derer, die ihr Wohnhaus in den vergangenen Jahren weitgehend umgestaltet und ausgebaut haben. Dazu gehören vor allem die Verbesserung der sanitären Einrichtungen, das Einsetzen neuer Fensterstöcke oder gar das Aufstocken oder Anbauen neuer Räume.

Im mittelalterlichen Stadtkern von Novi jedoch ist der Baubestand derartig veraltet und den heutigen Wohnansprüchen ungemäss, dass die Bevölkerung dieses Stadtgebiets ihre bisherigen Wohnstätten nur selten renoviert. Statt dessen siedelt sie dann gleich in ein neues Haus am Stadtrand aus. Damit kommt es aber zu einer räumlichen Trennung bisher zusammenlebender Sozialgruppen und zur *Viertelsbildung*. Der Bau eines neuen Hauses und der Umzug an der Stadtrand wird zum Kennzeichen des sozialen Aufstiegs zur Prestigefrage.

In Bakar dagegen, das in Grösse und Siedlungsstruktur der Kernzone Novis recht ähnlich ist, gibt es keinen Fremdenverkehr, und deshalb lässt sich eine völlig andersartige Entwicklung beobachten. Da in Bakar die Fremdenzimmervermietung als Finanzierungshilfe für bauliche Verbesserungen am bestehenden Wohnhaus oder für einen Neubau fehlt, sind dort die Wohnverhältnisse durchwegs schlechter und die Aufstiegsmöglichkeiten für aufstrebende Sozialschichten geringer als in den erwähnten Fremdenverkehrsorten. Die oberen Sozialschichten verlassen daher die Stadt, in der es fast keine Nachkriegsneubauten gibt, und übersiedeln meist nach Rijeka, wohin sie vormals in vielen Fällen schon täglich als Pendler zur Arbeit fuhren.

Die rege Bautätigkeit entlang der Küste geht jedoch nicht allein von der einheimischen Bevölkerung aus. Zwischen Kraljevica und Novi ist vielmehr die Mehrzahl der neu erbauten Häuser von Auswärtigen errichtet worden. Für diese Wohnbauten, die vornehmlich dem ortsfremden Eigentümer und dessen Familie während der Freizeit, das ist am Wochenende, in den Ferien und nach der Pensionierung, als Zweitwohnsitz dienen, wurde die neu Bezeichnung »Freizeithaus« vorgeschlagen, da keiner der bislang bekannten Begriffe — Wochen-

Es kommt hinzu, dass die Preise der kommerziellen Touristik entlang der Adria immer mehr von den zahlungsfähigeren, ausländischen Touristen bestimmt werden. Die Hotels, Pensionen, Restaurants, ja auch die privaten Fremdenzimmer werden immer teurer und stehen den Jugoslawen immer weniger offen. Auch diese Entwicklung begünstigt den Bau von Freizeithäusern.

Die vom Freizeithauseigentümer an die Gemeinde zu entrichtenden Gebühren und Abgaben decken nur einen Teil der Kosten, die der Gemeinde aus dem Bau der Freizeithäuser entstehen. Die Erschliessungskosten pro Freizeithaus erfordern von der Gemeinde Mehraufwendungen in der Höhe von DM 5 000 bis DM 8 000. Durch diese Benachteiligung sind die Gemeinden mit der Erschliessung der Baugebiete für Freizeithäuser erheblich in Rückstand geraten.

Wenn die Gemeinden dennoch neues Bauland für Freizeithäuser ausweisen, so steht das Gesamtinteresse der ortsansässigen Bevölkerung im Vordergrund. Diese verdient am Verkauf der Grundstücke und findet beim Bau der Freizeithäuser reguläre Arbeit oder noch häufiger eine willkommene zusätzliche Beschäftigung. Diese Zusatzverdienste ermöglichen der ansässigen Bevölkerung ebenso wie die Einkünfte aus der Fremdenzimmervermietung erst die Renovierung oder gar den Neubau ihrer eigenen Häuser.

Nur rund 70 % der bereits über 1 000 zählenden Freizeithäuser im Untersuchungsgebiet sind Neubauten. Mehr als 300 Häuser dagegen sind gekaufte oder ererbte und dann umgebaute Wohnhäuser oder wieder aufgebaute Ruinen. Die Adaption eines alten Gebäudes erscheint somit vielen vorteilhafter als der Bau eines neuen Hauses. Insbesondere haben die adaptierten Häuser eine zentrale Lage und die Grundstücke sind bereits voll erschlossen. Damit entfällt das oft jahrelange Warten auf einen Wasser-, Strom- oder Telefonanschluss. Je weiter die Gemeinden mit der Erschliessung neuen Baulands in Rückstand geraten, je schwieriger es wird, küstennahe Bauplätze zu erwerben und je höher dort die Quadratmeterpreise klettern, desto attraktiver wird die Adaption alter Gebäude werden. Das führt zur Revalorisierung der alten Ortskerne.

Vor allem die sanierungsbedürftigen Häuser in den alten Siedlungszentren von Novi, Selce und Crikvenica werden von den Freizeithäuserbauern gern erworben. Im Altstadt kern von Novi wurde mit 41 % der höchste Anteil der Freizeithäuser an allen Wohnbauten in einem alten, ursprünglich reinen Wohngebiet beobachtet. Wie bereits erwähnt, entspricht der mittelalterliche Stadtkern von Novi immer weniger den Wohnansprüchen aufsteigender Sozialgruppen der ansässigen Stadtbevölkerung, die deshalb in neue Wohngebiete am Stadtrand übersiedeln. Die so freiwerdenden Häuser übernehmen nun Auswärtige und gestalten sie nach ihren Vorstellungen und Anforderungen zu Freizeithäusern um. Durch das Hereindrängen dieser völlig neuen Sozialgruppe verändert sich zusehends mit dem Funktionswandel jener Häuser das Erscheinungsbild des alten Stadtkerns.

Während dieser Entwicklung täuschen die notwendigen Umbau- und Renovierungsarbeiten eine Wiederbelebung der Altstadt vor. In Wirklichkeit sind die Freizeithäuser jedoch Zeichen des Gegenteils; denn nach Abschluss der Bauarbeiten bleiben die Freizeithäuser den grössten Teil des Jahres unbewohnt und geschlossen. Zwar fliesst durch die Bautätigkeit neues Kapital in die Altstadt, doch bedeutet das keine neue funktionelle Belegung dieses Stadtbezirks, jedenfalls nicht im herkömmlichen Sinne. Heute ist es noch nicht möglich, mit Sicherheit zu entscheiden, ob diese Entwicklung mit ihrer neuen Zweckbestimmung für die Altstadt begrüssenwert ist oder ob die zunehmende Herauslösung gerade des Zentrums aus dem Bereich städtischen Lebens letztlich nicht doch den Interessen der Stadt und ihrer Bevölkerung zuwiderläuft.

endhaus, Ferienhaus, Zweitwohnung, Datscha, Landhaus oder Sommerwohnung — den vorliegenden Sachverhalt hinreichend kennzeichnet. In der Tat handelt es sich bei diesem Haustyp um eine neuartige Erscheinung, bedingt durch die besonderen gesellschaftlichen, wirtschaftlichen und politischen Verhältnisse des Landes.

Die Freizeithäuser im untersuchten Gebiet sind durchwegs als Massivbauten ausgeführt. Das Durchschnittshaus hat 2 bis 3 Zimmer mit zusammen etwa 50 bis 60 qm Wohnfläche. dazu eine kleine Küche, ein Bad und eine Garage. Das 400 bis 600 qm grosse Grundstück wird nach Abschluss der Bauarbeiten als Wohn- und Ziergarten gestaltet.

Neun von zehn der Eigentümer sind in Zagreb beheimatet, die restlichen 10% verteilen sich auf die anderen grösseren Städte Kroatiens. Die Klärung der Frage, welchen Sozialschichten die Eigentümer angehören, stiess auf einige Schwierigkeiten, da sich in Jugoslawien nach dem fundamentalen gesellschaftlichen Umbruch bei Kriegsende eine neue soziale Schichtung wohl andeutet, aber noch nicht gänzlich vollzogen hat. Auch herrscht noch keine Klarheit über die Kriterien, nach denen sich diese herausformen wird bzw. erfasst werden kann. Möglicherweise wird zu diesen Kriterien einmal auch der Besitz eines Freizeithauses zählen.

Schlüsselt man die Eigentümer nach Berufsgruppen auf, so ergibt sich, dass drei von vieren gehobene und nicht selten technische Berufe haben. Sie sind Fabrikdirektoren, höhere Angestellte oder Beamte, Parteifunktionäre, Professoren, Ärzte, Ingenieure und Techniker. Die übrigen sind Pensionäre und in mehreren Fällen selbständige Handwerker. Für alle lässt sich gemeinsam feststellen, dass sie dank ihrer Fähigkeiten und Positionen in geschickter Weise ihre Chancen zu nutzen wissen, die sich oft dadurch ergeben, dass das Wirtschaftssystem des Landes sich in einer stetigen Umorganisation befindet. Meist bestreiten die Bauherren die hohen Baukosten, die in keinem Verhältnis zu den offiziell gezahlten Gehältern stehen (ein Freizeithaus mittlerer Grösse entspricht etwa 4 bis 8 Jahresgehältern eines Direktors), aus lukrativen Nebenberufen, wenn sie nicht der finanziell oft recht gut gestellten Gruppe der freien Berufe (Künstler, Handwerker, Journalisten, Architekten, Ärzte, Rechtsanwälte u. ä.) angehören. Doch andere Finanzierungsmöglichkeiten sind denkbar und werden praktiziert.

Eine Teiluntersuchung ergab, dass 62% der Freizeithauseigentümer zur Zeit des Grundstückskaufs jünger als 45 Jahre waren. Der Bau eines Freizeithauses ist demnach weniger das Privileg gut situierter älterer Leute, wie sich vielleicht zunächst vermuten liesse, sondern entspricht eher den Vorstellungen, Wünschen und Möglichkeiten einer relativ jungen Gruppe. Der Hausbau erfordert nicht nur beachtliche finanzielle Mittel, sondern auch in hohem Masse den persönlichen Einsatz und ein gutes Organisationstalent des Bauherrn. Diese Voraussetzungen vermögen jüngere Leute, die in Jugoslawien bereits relativ gut verdienen können, eher zu erfüllen als die alternde Generation.

Doch neben dem Wunsch nach einer Stätte der Erholung und der Zuflucht vor der sommerlichen Hitze in den Städten gibt es noch andere Gründe, die für den Bau eines Freizeithauses sprechen. Der Grund- und Hausbesitz bildet auch in Jugoslawien die sicherste und von der Geldwertstabilität unabhängigste Kapitalanlage, zumal dort keine Aktien oder sonstigen Wertpapiere erworben werden können. Die Banken zahlen ca. 4—6% Zinsen, doch die Lebenshaltungskosten stiegen in den vergangenen Jahren im Durchschnitt um 15—20%, so dass das Banksparen als langfristige Kapitalanlage nicht sinnvoll ist. Tatsächlich stieg die Zahl der Bauwilligen sprunghaft an, als nach der Wirtschaftsreform von 1964 der Kreis der Spitzenverdiener, die einen Teil ihrer Einkünfte kapitalbildend anlegen können und wollen, sich rasch vergrösserte.

Ohne Zweifel hat das Freizeithaus bereits die Rolle eines Statussymbols erlangt, was nicht zuletzt durch die oft recht repräsentative äussere Gestaltung dieser Häuser zum Ausdruck kommt.

RAZVOJ I ZNAČENJE TURIZMA U HRVATSKOM PRIMORJU¹⁾

G. H. Bauer

Razvoj turizma

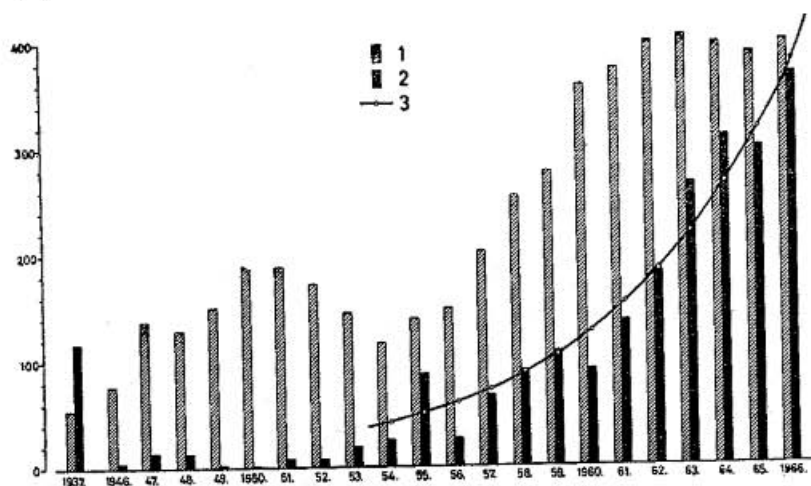
Ako početak turizma u Hrvatskom primorju označimo otvaranjem prvih kupališta, kao što je to manifestirano proslavama turističkih jubileja, tada za glavna turistička naselja ovog kraja možemo po vremenu javljanja utvrditi slijedeći redoslijed: Novi Vinodolski 1878, Kraljevica 1884, Bakar 1885, Crikvenica 1888. i Selce 1894. Uskoro nakon toga izgrađeni su u tim mjestima prvi hoteli i turistička društva, djelomice uz pomoć stranog kapitala.

Prva faza turizma ovog kraja završila je prvim svjetskim ratom (1913. Crikvenicu je posjetilo 8 251, a Opatiju 49 052 turista). Završetkom rata došlo je u Evropi do znatnih graničnih promjena, odnosno do stvaranja novih političkih cjelina čime je za turiste (ranije uglavnom iz Austrije i Mađarske) nastala sasvim nova situacija. U drugoj fazi turističkog razvoja, između dva rata, znatno se popravila infrastruktura Hrvatskog primorja. Izgrađena je obalna cesta iz Rijeke (Sušaka) do Novog Vinodolskog. Crikvenica, Novi Vinodolski i Selce dobili su vodovode (1928—1932); duž obale je uvedena električna rasvjeta (u Selcu 1927, u Novom Vinodolskom 1932). Podignuti su novi hoteli; kupališta se proširuju i moderniziraju. U Kraljevici (Oštro), Crikvenici i Novom Vinodolskom izgrađene su brojne vile, često raskošnog stila, s velikim parkovima. Neposredno pred drugi svjetski rat broj noćenja se, u odnosu na 1913. godinu, više nego udvostručio (Crikvenica 1938. oko 14 000 turista, Selce 1939. oko 2 000 turista s 25 000 noćenja, Novi Vinodolski 4 000 turista sa 63 000 noćenja).

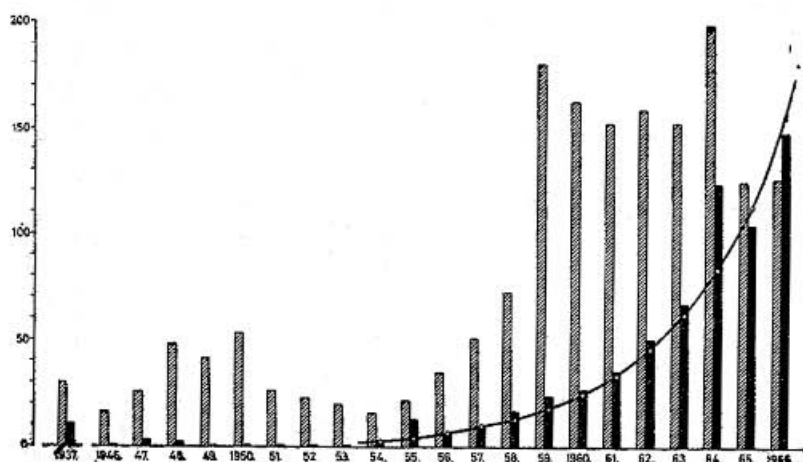
Nakon drugog svjetskog rata nastupa treće razdoblje u razvoju turizma, koje karakterizira porast broja stranih i domaćih turista

1. Ovaž se rad odnosi na uži dio hrvatskog obalnog područja, tj. na prostor između Bakra i Novog Vinodolskog. Izvadak je iz doktorske disertacije dra ing. G. H. Bauera, člaka prof. dra W. Hartkea, direktora Geografskog instituta Tehničke visoke škole u Münchenu. Mentor rada s jugoslavenske strane bio je prof. dr Ivan Crkvenčić.

A

B

- Sl. 1. Broj noćenja turista (izraženo u hiljadama): u Crikvenici i Dramlju (A); u Selcima (B); 1 — Jugoslaveni, 2 — stranci, — 3 — krivulja porasta
- Abb. 1. Fremdenübernachtungen in Crikvenca mit Dramalj (A); Fremdenübernachtungen in Selce (B).
1. Jugoslawen, 2. Ausländer, 3. Zuwachskurve

u početnoj fazi (do 1950), pad od 1950—1957. i jaki porast od 1957. Najveći broj domaćih turista zabilježen je 1959/1960, dok broj stranih turista iz godine u godinu raste. Treba naglasiti da u podacima sl. 1 nisu uključena i noćenja u vikend-kućama, a taj broj je znatan. Već preko 10 godina godišnja stopa noćenja stranih turista stalno raste (Selce 35%, Novi Vinodolski 30%, Crikvenica 20%; iz zapadne Evrope u prosjeku 12%). Već 1966. godine oko polovina svih zabilježenih noćenja otpada na strane turiste.

Današnja situacija u turizmu

U Jugoslaviji se nakon rata vrši postepeno prelijevanje i koncentracija turizma uz jadransku obalu. Paralelno s porastom broja

Tab. 1. Udio jadranske obale u turizmu Jugoslavije

Tab. 1. Anteil der Adriaküste am Fremdenverkehr Jugoslawiens

Godina	Postotak turista			Postotak noćenja turista		
	strani	domaći	ukupno	strani	domaći	ukupno
1953	44,4	15,0	17,6	58,6	29,0	31,8
1956.	43,9	17,4	20,5	62,4	36,8	40,0
1959.	52,9	24,0	29,3	75,9	47,0	51,8
1962.	49,5	23,3	29,5	75,5	47,6	54,0

turista produžava se i trajanje njihova boravka. Od 1952—1962. godine boravak stranih turista na obali produžen je u prosjeku od 4,5 na 6,5, a domaćih od 5,4 na 9,0 dana. Prosječno trajanje boravka turista vrlo je različito, ovisno o zemlji odakle turisti dolaze. Općenito se može reći da boravak ovisi o dužini potrebnog putovanja, visini životnog standarda i dužini godišnjeg odmora u domovini.

Tab. 2 sadrži bitne elemente potrebne za prosuđivanje značenja turizma u pojedinim općinama i cijelom kraju. Najviši intenzitet u turizmu pokazuje Selce (87%), dok Crikvenica i Dramalj imaju najveću stopu efektivnosti turizma. Crikvenica je najveće i najpoznatije ljetovalište ovog kraja pa može zadržati turiste i za lošijeg vremena u predsezoni i nakon sezone. Kako se iz podataka navedene tablice vidi, Bakar i Bakarac su za većinu turista samo etapne stanice na putu prema južnom obalnom pojasu Jugoslavije. U drugim mjestima srednje trajanje boravka uglavnom ovisi o ponudnim kapacitetima kreveta i mogućnosti tranzitnog prometa.

U 1966. godini registrirano je u istraživanom području 1,64 milijuna turističkih noćenja. Tu treba pribrojiti oko 0,3 milijuna no-

Tab. 2. Statistika turizma Hrvatskog primorja za 1966. god.
 Tab. 2. Fremdenverkehrstatistik für 1966

Općina	Novi Vi- nodolski	Selce	Crikvenica	Dramalj	Jadransovo	Kraljevec	Bakarac	Bakar	Opaska
Stanovništvo (1961)	2 075	955	3 642	364	349	1 941	301	1 991	
Kapacitet mogućnosti noćenja									
Hoteli	349	465	1 032	59	—	183	—	80	
Bungalovi	279	640	—	452	92	128	—	—	
Privatne sobe	1 669	1 201	3 750	495	292	513	164	89	
Odmarališta	931	610	3 218	143	20	348	—	43	
Kamping	1 900	2 000	300	700	700	2 200	1 200	—	
Ukupno	5 128	4 916	8 300	1 849	1 104	3 327	1 364	212	Ukupno 26 200
Noćenje turista									
Jugoslaveni	84 455	127 937	347 137	52 048	56 287	45 244	3 644	2 634	Ukupno 719 386
Stranci	187 100	149 050	278 277	98 207	13 499	140 954	52 615	8 789	923 491
Ukupno	271 555	276 987	625 414	145 255	69 786	186 198	56 259	11 423	1 642 877
Prosjeak zadržavanja									
Jugoslaveni	10,8	9,6	10,3	8,2	15,2	11,4	2,7	2,5	
Stranci	7,0	7,0	6,5	9,3	8,9	5,6	2,7	2,4	
Ukupno	7,9	8,0	8,2	8,9	13,4	6,4	2,7	2,5	
Intenzitet turizma (%)	39,2	87,0	57,8	57,8	40,8	28,8	56,2	1,7	$i = \frac{3 \times T \cdot i}{10 \times \text{stan.}}$
Efektivnost turizma	32,6	49,1	66,7	66,7	15,7	23,2	17,8	1,4	$e = \frac{T \times i}{100}$
Prosječno iskorištavanje kapaciteta (%)	14,5	15,5	20,8	20,8	17,4	15,4	11,3	14,7	$T = \text{noćenja}$ turista

ćenja u vikend-kućama (oko 750 gotovih vikend-kuća s prosječno oko 400 noćenja godišnje) kao i neprijavljena noćenja turista (5—10 %), što bi ukupno dalo broj od oko 2,0 milijuna noćenja. Polovina otpada na noćenje stranih turista.

Utjecaj turizma na razvoj naselja i života stanovništva (na primjeru Selca)

Razvoj naselja

Od svih turističkih mjesta tog kraja Selce pokazuje najveći intenzitet u turističkom prometu. Osim toga, ovdje je, u usporedbi s brojem stanovnika, broj ponuđenih privatnih soba turistima najveći. Nadalje, u Selcima osim zarade od turizma i nema drugih značajnih izvora prihoda. Zbog toga se na primjeru Selca može najbolje objasniti utjecaj turizma na razvoj naselja i život njegovih mještana.

Selce je 1880. godine imalo najveći broj stanovnika (1 610). Ribarstvo i poljoprivreda bile su osnovne gospodarske grane. Poljoprivredno zemljište naselja smješteno je na obalnom grebenu i na susjednom otoku Krku. Porastom stanovništva poljoprivredne su površine postale nedovoljne za njegovu prehranu. Zbog toga je pojavom industrijalizacije i pojačanom građevinskom djelatnošću u širem zaleđu (i u svijetu) mnogo Selčana napustilo rodno mjesto i drugdje tražilo izvore zarade. Mnogi su odlazili i u inozemstvo gdje ih je znatan broj ostao. Broj stanovnika počeo je opadati, pa je 1953. godine iznosio tek nešto više od polovine broja stanovnika koje je naselje imalo 1880. (862 osobe). Poljoprivreda je propadala jer je rad na zemlji bio prepušten samo ženskoj radnoj snazi. Kad je Selce za vrijeme rata pogođeno ratnim metežom, došlo je do sloma. Danas samo oko 30 ljudi, i to bez iznimke starijih, tek nekoliko puta godišnje odlaze na polja na otoku Krku gdje za sebe uzgajaju nešto povrća i voća. Ranije agrarne površine na kopnu, s izuzetkom nešto vrtova, ne služe više poljoprivredi.

Jezgra naselja nastala je podalje od obale, u zaklonjenom prostoru i uz put prema Bribiru kojemu je Selce nekada pripadalo. Tu se jezgra postupno širila prema sjeveroistoku uz putove koji su ranije vodili u polje. Tek u ovom stoljeću naseljen je i prostor uz samu obalu, dakle, početkom turističkog razvoja. Godine 1911. sagrađeni su na kraju nove obalne ceste kupalište i hotel »Rokan« (od 1945. »Slaven«). Do drugog svjetskog rata kompletirana je izgradnja uz obalnu cestu.

Poslije drugog svjetskog rata nacionalizirane su (1958) neizgrađene parcele između obale i magistrale. Razrađeni je plan korištenja i građenja površina: predviđeno je širenje kuća za stanovanje prema jugu, dok je sjeveroistok i sjeverozapad predviđen za gradnju vikend-kuća. Međutim, planirano prostorno izdvajanje ne provodi se uvijek konzekventno. Planirana kružna cesta oko naselja treba riješiti teškoće u prometu koje stalno rastu.